

1.2. A szomszédos országok középiskolai földrajzi tankönyveinek „földrajzi helyzetmeghatározásai” és viszonya a Kárpát-medencéhez

HAJDÚ ZOLTÁN

Bevezetés

A földrajztudomány a térségben történetileg sok tekintetben „államszolgáló”, egyes esetekben „államkiszolgáló” tudományként szerepelt. A földrajz tantárgy az ún. „nemzeti tudományok” közé tartozott, vagyis az adott nemzeti közösségek önképének szerves formálója volt. Az államok, a mindenkori kormányzatok saját törekvéseik mintegy hivatalos iskolai közvetítőjének tekintették. A tantervek, tantervi utasítások, illetve a tankönyvek bevezetésének engedélyezése révén a mindenkori oktatáspolitikai jelentős szerepet játszott a tantárgy tartalmi formálásában.

A tankönyvek tartalmi kutatása, az „önképek”, a „szomszédsági képek”, a „térség-vállalások” megismerése, összehasonlítása a történeti tankönyvek esetében nagyon hosszú múltra tekint vissza (Dárdai 2002), de a magyar földrajztudományban is megjelent a 19. század végétől. Az I. világháború előtt, illetve a két világháború között Magyarországon áttekinthető jellegű kutatások folytak a szomszédos államok tankönyveit illetően. Olay Ferenc nevéhez köthető a Magyarországgal kapcsolatos oktatási anyagok kutatásának nagyarányú kiterjesztése, különösen az úgynevezett „ország-gyarapító” térképek, tankönyvi minősítő elemzések feltárása.¹

A rendszerváltások után a földrajz oktatása is módosult a legtöbb szomszédos országban, de a kiemelt szerepét részben megőrizte. A tankönyvek több országban egyre inkább elszakadtak a direkt politikai megrendelések teljesítésétől, a legtöbb országban ugyanazon osztályok számára több tankönyv is készült.

---

1 Olay F. az I. világháború előtti tankönyvek és a nemzetiségi törekvések térképi anyagának kutatására helyezte a fő hangsúlyt. „Térképek a nemzetiségi terjeszkedés szolgálatában” (Budapest, 1935) című munkájában 35 térképen mutatta be a nemzetiségi politikusok, papok, történészek, geográfusok, tanárok országteremtési-bővítési elképzeléseit.

A tankönyvkutatás, az elemi és középiskolai oktatási rendszer, a földrajz oktatásának összehasonlító elemzése a rendszerváltás időszakában kiszélesedett az egész régióban. Közös nemzetközi együttműködésben, összehasonlító elemzések egész sora született.²

Elemzésünkben a szomszédos országokra vonatkozóan a földrajzi helyzet, a térközösség (hovatartozás) vállalása és a szomszédság megítélésére helyezük a hangsúlyt, nem adunk teljes áttekintést a tankönyvekről.

Szlovákia

Szlovákia 1993. január 1-jén, békés úton, a Cseh és Szlovák Köztársaság föderációjának megszűnésével vált ismét önálló állammá. Az új Szlovákia többnemzetiségű állam maradt, a legnagyobb lélekszámú kisebbséget a magyarság képezi. A kisebbségi nyelvek használatának általános szabályozása, az a körül folyó viták természetes módon kihatnak az oktatás folyamatára is. Szlovákia az államnyelv kötelező használata mellett úgy szabályozta a településeken belüli hivatali érintkezés szabályait, hogy mindazon településeken, amelyekben egy kisebbség részaránya eléri a 20%-ot, ott az adott kisebbség nyelvét használni lehet.

Dél-Szlovákiában – nem csak a Kárpát-medence tekintetében – egyfajta nyelvi küzdelem folyik. A magyar kisebbség jogot formál térszemlélete és földrajzi névanyaga használatára, s úgy véljük, hogy e tekintetben teljesen igaza van.³

A csehszlovák múlt tagadása nem vált elsőrendű szemponttá, de a szlovák földrajz döntő többsége abból indult ki, hogy az önálló Szlovákia területét kell alapul venni minden elemzés során, így a történeti, földtörténeti és a természetföldrajzi feldolgozások esetében is. A nemzetállam építésének lázában a szlovák kutatások a mai Szlovákia területére vonatkoznak minden történelmi időszakra vonatkozóan.

A szlovákiai földrajzi intézményrendszer (akadémiai, egyetemi, főiskolai) túlélte a rendszerváltást, sőt az új helyzetben új lehetőségekhez is jutott. Pozsony vált a földrajzi kutatások meghatározó központjává, de Nyitra, Kassa, Besztercebánya, Eperjes is kutatási központnak tekinthető. A Comenius Egyetem „Katedra regionálnej geografie, ochrany a plánovania krajiny” tanszékének 40. évfordulójára elkészült földrajztörténeti és a recens állapotokat bemutató helyzetelemzés szinte mindenre kiterjedően értékelte a szlovák földrajz rendszerváltás és államalakulás előtti és utáni helyzetét.⁴

Mind a tudományos kutatásokban, mind pedig a középiskolai oktatásban az alapvető kiinduló pont az volt, hogy meghatározzák Szlovákia Európán belüli helyzetét. Szlovákia szinte kizárólagosan „Közép-Európa része” lett, a Kárpátok (az Északnyugati-Kárpátok) állama. A Duna még jelentős szerepet kap az ország helyzetének meghatározásában, de a Kárpát-medence lényegében az önállóság megteremtésétől kezdve hiányzik a szlovák

2 Curic, Z. et al. 2007 összehasonlító jelleggel foglalta össze a hidegháború utáni földrajz oktatás nemzetközi változási tendenciáit, s elemezte 11 ország földrajzi oktatását. A vizsgált térségünkben a nemzeti tanulmányok alapján elemezte Ausztria, Magyarország, Szlovénia tantárgyi oktatási dokumentumait, földrajzi tananyagait. Minden országban megjelenik az oktatási irányítás világos célkitűzése a tantárgy funkcióit illetően.

3 Győry A. 2010: Az államnyelv és a kisebbségi nyelv harca a magyar tanítási nyelvű iskoláknak szánt tankönyvekben. Fórum Társadalomtudományi Szemle, XII/1. 85–93.

4 <http://www.regionálnageografia.sk/index>

térszemléletből és tér tudatból. A Comenius Egyetem regionális földrajzi tanszéke vezetőjének (Viliam Lauko professzor) és munkatársainak a publikációs jegyzéke szerint 1982–2013 között nincs olyan publikációja, melynek a címében szerepelne a Kárpát-medence.⁵

Ha megnézünk a Michaeli, E. által írt, s 1999-ben kiadott regionális földrajzi monográfiát, akkor feltűnik, hogy a térképek között nincs egyetlenegy sem, mely valamilyen módon a Kárpát-medencére vonatkozna. (A másik jellemzője a felfogásnak, hogy a 129 tételből álló bibliográfiában nem találunk olyan művet, mely a Kárpát-medencén belül vizsgálná Szlovákia földrajzi problematikáját.)

A Szlovák Tudományos Akadémia Földrajzi Intézete folyóiratának (Geografický časopis, Geographia Slovaca) a rendszerváltás időszakában megjelent számait áttekintve megállapíthatjuk, hogy a „Kárpát-medence” fogalma nem vált sem használttá, sem pedig „népszerűvé”. Sem a szlovák, sem pedig a Szlovákiával kapcsolatos angol nyelvű publikációkban nem használják a megnevezést. A szlovák szerzők angol nyelvű publikációiban egyre gyakrabban megjelenik térbeli keretként „northern part of the Danube Basin, Slovakia”.

A szlovák geológiai publikációkban megjelenik a Panónska panva, a Panónska nížina tércategória, mint az alpi–himalájai hegységrendszer egyik részeleme, melyet az Alpok, a Kárpátok és a Dinári-hegység határol. A szlovák tudomány és geológia természetesen ismeri a „Karpatská kotlina” fogalmat, de szinte csak véletlenszerűen használja.

Hiába fekszik Szlovákia teljes területével a Kárpát-medencén belül, ez nem írta felül a politikai megfontolásokat, a tércategória visszautasítását illetően. Ugyanakkor azt is meg kell jegyeznünk, hogy Szlovákia a „szuverenitás-tudat” csorbulása nélkül, önmagára nézve nem igazán fogadhatja el azt a magyar, Kárpát-medence központi, budapesti stb. térszemléletet, hogy valójában nem is létezik, csak a „Felvidék” lenne.

A 2008 és 2009-ben folytatott oktatási és tankönyvvitában a szlovák elit egy része úgy fogalmazott, hogy a Kárpát-medence fogalom a hitleri életér-elmélet eredménye, s nincs helye a demokratikus Szlovákiában.

A szlovákiai politikai elitben a magyar anyanyelvű politikusok a magyar térszemléletnek megfelelően folyamatosan használták és használják a Kárpát-medence tércategóriát, sőt a „Felvidék”⁶ kategóriát is, ami egyes szlovák anyanyelvű politikusok esetében rendkívül negatív visszhangot vált ki.

Rober Fico hivatalban lévő miniszterelnökként, Jan Slota vezető pártpolitikusként fejtegette ki mintegy irányt mutatva minden szlovák számára, hogy Szlovákia nem része a Kárpát-medencének, s ilyen tércategória csak a magyar területi revizionizmust szolgálhatja. Ilyen tércategória valójában nincs is.⁷ A szlovák politikai elit nagy része nem fogadja el a „Dél-Szlovákia régió” kategóriát sem, a magyar kisebbség saját szállásterületét pedig ezzel a kategóriával írja le. (Az MTA RKK keretei között megszületett „Kárpát-

5 <http://www.regionálnageografia.sk/index>

6 A „Felvidék” honlap: <http://felvidek.lap.hu/>

7 A vitának így nagypolitikai meghatározottságai vannak, különösen szlovák oldalról. Ugyanakkor a magyar nemzetépítés folyamatában a magyar politikai elit különösebb vita nélkül kezeli a Kárpát-medence fogalmát.

medence régiói” sorozat „Dél-Szlovákia kötete”⁸ ezért nem nyerte el a szlovákok nagy részének a tetszését.)

A Szlovákiában kiadott történelmi és földrajzi középiskolai tankönyvek (s azok magyar fordításai) természetes módon visszatükrözik a szlovák többség sajátos megközelítéseit.⁹ Természetes módon különbségek jelennek meg a szlovák anyanyelvűek számára, illetve a magyarok részére készült földrajzi tankönyvek között. Mivel a névanyag tekintetében a szlovák nyelv került favorizálásra, a magyarok számára szinte természetellenes megfogalmazások jelennek meg, melyeket a különböző internetes oldalakon ki is figuráznak. A kisebbségi nyelvek számára készült tankönyvekben lehetővé tették a közismert földrajzi nevek anyanyelvi használatát.

Szlovákiában 2015-ben létezik egy „Dunatáj” magyar nyelvű online heti folyóirat,¹⁰ mely elsődlegesen a Duna menti területek kérdéseivel foglalkozik. A folyóirat nem a teljes Duna-régió vizsgálatát tűzi ki célul, hanem mezo- és mikroszintű elemzéseket ad.

2008-ban a szlovák parlament nemzetpolitikai jelentőségűnek tekintett döntést hozott, kimondva, hogy Szlovákiában a térképeken és kartográfiai kiadványokban csak szlovák helység- és területi nevek jelenhetnek meg. A kisebbségek nyelvén megjelent tankönyvekben lehet használni az adott kisebbség (elsősorban a magyarokról volt szó) nyelvén meghonosodott elnevezéseket.

A magyar szülők és pedagógusok szövetsége úgy döntött, hogy a magyar iskolák az összes olyan tankönyvet visszaküldik az oktatási minisztériumnak, amelyekben csak szlovákul szerepelnek a földrajzi nevek. A „hibrid” tankönyvek ügye 2009-ben országos politikai üggyé dagadt.¹¹

2013-ban az Állami Pedagógiai Intézet mellett működő Földrajzi Szakbizottság megkezdte első lépésben az alapiskolai földrajzi oktatás reformjának előkészítését. A viták mind oktatáspolitikai, tartalmi és módszertani tekintetben egyaránt széles körben mozogtak. Az oktatási és nevelési célok meghatározása, az anyag tagolása, az óraszám, a földrajzi névhasználat, egyszóval a tantárgy minden alapvető vonatkozása természetes módon került a felszínre.¹²

A Szlovákiában szlovákul és magyarul egyaránt kiadott tankönyvek közül egyet, a 2013-ban kiadott magyar változatot elemezzük részletesebben.¹³ A 68 oldalas, ábrákkal gazdagon illusztrált tankönyv szerkezetileg négy nagy átfogó fejezetre (Szlovákia fekvése; Szlovákia természete; Történelem, népesség, lakóhely, gazdaság; Szlovákia régiói és fejlődésük lehetőségei) tagolódik.

8 A Kárpát-medence régiói sorozatban a Dél-Szlovákia kötet lényegében Szlovákia magyarok lakta déli területi sávját dolgozta fel, szemben a többi kötet NUTS 2-es egységeire alapozott szemléletével.

9 A közép-európai, benne a szlovákiai tankönyvek (főként a történelmi és a földrajzi) részletes vizsgálata követhető a Hornyák-Vitári által szerkesztett nagy tankönyvelemzési összefoglalóban. Mindegyik szomszédos országban problémás a magyarságkép, a közös történelmi-területi múlt, valamint a rendszerváltások utáni „új kép”, amely régi elemeket is hordoz.

10 <http://www.dunataj.sk>

11 <http://www.bumm.sk> 2009. február

12 <http://katedra.sk.2015/07/17bagita-Judit-kihivasok-es-lehetosegek-tervezett-valtozasok-a-foldrajz-alapiskolai-oktatásban>

13 Földrajz 9 az alapiskolák 9. és a nyolcosztályos gimnáziumok 4. osztálya részére. Bratislava, 2013, Orbis Pictus Istropolitana.

A tankönyv térszemlélete egyértelműen Pozsony- (Bratislava) központú, nevezéktana szlovák, semmilyen érdemi magyar térszemléleti elem nem jelenik meg benne. A tankönyv térképanyaga rendkívül gazdag, szinte iskolai atlasz is egyben.

A „Szlovákia fekvése” című első fejezetben a tankönyv a nemzetközileg elfogadott metodikának megfelelően az ország földgömbi helyzetének meghatározásával indul, a világtérképen, majd Európában helyezi el az országot. Szlovákia 2004-től az Európai Unió tagja, s „hazánk Európa közepén, a kontinens szívében fekszik” fogalmazza meg a diákok számára a legfontosabb európai relációt.

A szűkebb értelemben vett földrajzi tér megfogalmazása tanulságos: „Szlovákia minden természeti egysége a Pannon-medence és a Kárpátok (Karpáty) hegyvonulatához tartozik” (Földrajz 9, 5). A Pannon-medence különböző összefüggésekben többször megjelenik a tankönyvben, a Kárpát-medence nem. (Nem egyszerűen nevezéktani vitáról van szó, hanem a Kárpát-medence kategória használatának tudatos negligálásról.)

Tanulságos a tankönyv áttekintő ábrája (1.2.1 ábra) mert a jelenlegi Európán belüli földrajzi helyzet, a földrajzi sajátosságok szemléltető térképei, valamint az 1939. évi és a jelenlegi Szlovákia határai egyaránt megjelennek egy oldalon.

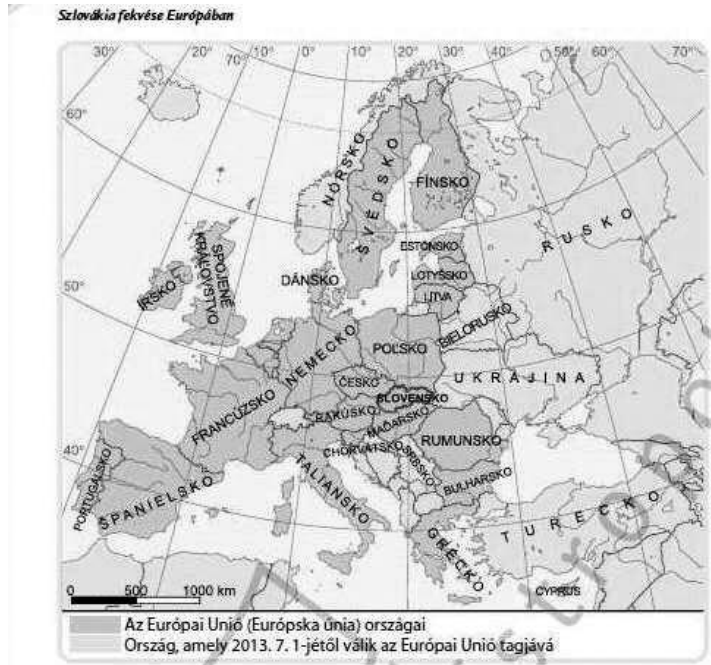
A „Szlovákia és tájai projekt” alfejezet a magyar nyelvű földrajzi szakirodalomban nehézkes megfogalmazásaival együtt is érdekes. A tájak szemléletében földrajzi, történeti, néprajzi stb. elemek egyaránt megjelennek.

A második, átfogó fejezet Szlovákia természeti viszonyait mutatja be részletesen. A domborzat, az éghajlat, a vízrajz, a növény- és állatvilág, a talajok szakszerű áttekintést adnak az országról. A természet védelme, természeti csapások, veszélyek bemutatása középiskolások részére fontos.

A harmadik fejezet az ország történeti alakulását, a népességszám és összetétele változásait, a lakóhelyeket (településeket), valamint a gazdaság ágazati sajátosságait nagyon gazdagon elemzi. A szövegekben nem érhető tetten a nacionalizmus, de egyfajta büszke szlovák elfogultság igen.

A regionális egységek tárgyalásakor a közigazgatási beosztás, valamint a NUTS 2 régiók jelentik a meghatározó kiinduló pontot. A nyolc statisztikai régiót azonos szempontok alapján mutatja be a tankönyv, s összehasonlító jelleggel kitér a régiók közötti lényeges különbségek bemutatására is.

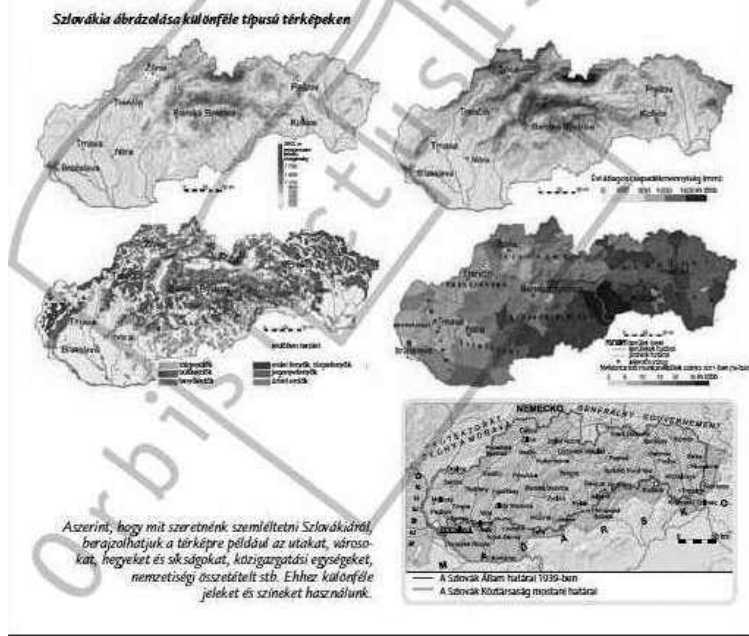
1.2.1 ábra: Szlovákia fekvése Európában

Határátelők hely Ausztriába, a szomszédos EU-tagállamba. Az EU-n belül biztosított a személyek szabad mozgása a határokon keresztül.

FELADATOK

1. Hasonlítsátok össze Szlovákia területét a Föld szárazföldjével, Európa területével, a szomszéd államokéval és néhány kiválasztott országgal (Oroszország /Rusko, Németország/ Nemecko, Kína/ Cína, Cseh Köztársaság/ Cseki republika).
2. Állapítsátok meg, hány európai országnak kisebb a területe, mint Szlovákiának! Mely európai országoknak van Szlovákiához hasonló nagyságú területek?
3. Mely európai országok tartoznak más (közép-európai) időzónába, mint Szlovákia?
4. A térkép alapján mutassátok meg a Szlovákián áthaladó szélességi és hosszúsági köröket! Állapítsátok meg, a Föld mely régióin haladnak keresztül. Mutassátok meg a térképen azokat az országokat, amelyek Szlovákiával azonos földrajzi szélességi körön találhatók.
5. Mutassátok meg a térképen, merre vezetnek Szlovákia határai (hegyek, folyók). Mely jelentős közlekedési útvonalak metszik őket?

Azerint, hogy mit szeretnének szemléltetni Szlovákiáról, barajzolhatjuk a térképre például az utakat, városokat, hegyeket és síkságokat, közigazgatási egységeket, természetiségi összetételt stb. Ehhez különféle jeleket és színeket használunk.

Forrás: Tolmácsi et al. 2013, 3.

Ukrajna

Ukrajna a függetlenné váláskor (1991. december) erős kutatási és egyetemi intézményrendszert örökölt a szovjet korszakból. Kijev volt a tudományos kutatás és egyetemi oktatás legfontosabb központja, de a Szovjetunió és Ukrajna nyugati területei kérdéseinek kutatásában szerepet kapott Lvov/Lviv/Lemberg, illetve kisebb mértékben Ungvár/Uzsgorod is.

A független Ukrajna egyik alapvető kérdésévé a szovjet múlthoz való viszony vált. A belső konfliktusok folyamában a szovjet múlttal való szakítás egyre tudatosabbá vált. Ennek a kérdésnek az állam önképe újrafogalmazása szempontjából nagy a jelentősége. A rendszerváltás időszakában az ukrán földrajz is az ország problematikájára koncentrált a leginkább.

A másik alapvető kérdés az ország politikai és földrajzi helyzetének megítélésekor az Oroszországhoz, illetve az Európai Unióhoz fűződő, változó viszony volt. A függetlenség időszakában többszöri hangsúlyváltásra került sor e tekintetben, a 2004. évi „Narancsos Forradalom”, illetve a 2014–2015-ben kibontakozó, sok tekintetben tragikus változások is éreztették a tankönyvekre gyakorolt hatásukat. A Krím elcsatolása, a keleti területeken folyó polgárháború azt mutatja, hogy az Európai Unióval aláírt társulási szerződés ellenére az Oroszországhoz való viszony „vérezen komoly maradt”.¹⁴

Ukrajna tekintetében a magyar földrajztudomány önálló kutatásokat is végzett a rendszerváltás időszakában. Ezek a kutatások jelentősen hozzájárultak a „legnagyobb és legnépesebb szomszédunk” megismeréséhez.¹⁵

Ukrajna függetlenségének megteremtésétől kezdve az ukrán tudományosság és középiskolai oktatás képviselői egyértelműen realizálták, hogy Magyarország szomszédná vált, méghozzá sok szempontból fontos szomszédná. A magyarság történeti és földrajzi problematikájának megértésére való törekvés 1991–2011 között folyamatosan jelen volt (Bocskor 2012). Történeti-szemléleti eltérések csak Kárpátalja helyzetének megítélésében jelentkeztek.

A Kárpát-medence kérdésköre az ukrán térszemléletben megjelenik ugyan az Ungvári Állami Egyetem Földrajzi Intézetében, de nem mondhatjuk, hogy minden tekintetben elfogadó jellegűen. A beregszászi II. Rákóczi Ferenc Tanárképző Főiskola Földrajzi Tanszékén (magyar térszemléletben) jelenik meg folyamatosan a régió kérdésköre.¹⁶ A Kárpát-medence egészére vonatkozóan csak áttekintő geológiai jellegű elemzések jelentek meg Ukrajnában.

Az ukrainai tankönyvek legfontosabb alapkérdése az ország hősi múltjának megkonstruálása, a magyarsághoz és a Kárpát-medencéhez való viszony országos szinten

14 Az Ukrajna – Európai Unió – Egyesült Államok – Oroszország viszonyrendszer globális jelentőségű kérdése vált a különböző szankciók és ellenszankciók révén.

15 Ukrajna vidékföldrajzának magyarországi összegzése (Karácsonyi 2010) alapvető fontosságú volt, hiszen a szomszédságunk legnagyobb területű és népességű államáról van szó. Kevés ország esetében mutathatóak ki olyan jelentős különbségek a városok és a vidék között, mint Ukrajnában. A két akadémiai földrajzi kutatóintézet együttműködésével (Kocsis–Rudenko–Schweitzer szerk.) készült el Ukrajna angol nyelvű atlasza 2008-ban. A tudományos együttműködés mindkét fél szempontjából rendkívül hasznos volt.

16 Elsősorban a magyar és magyar nyelvű publikációkban. Ukrajnában nem képezi a szlovákiaihoz hasonlóan politikai vita tárgyát a kategória.

periférikus.¹⁷ Témánk szempontjából fontos, hogy a középiskolák 10. osztálya számára készült földrajztankönyv szerint Európa három nagy egységre (Nyugat, Közép, Kelet) tagolódik, s Ukrajna Belorussziával és a Baltikummal együtt Közép-Európa része. A földrajzi iskolai oktatásban így Ukrajna „leválik” Kelet-Európáról, melyhez Oroszországot sorolják.

Kárpátalja tekintetében az ukrán nemzetállam idealizálása történik meg. A földrajzi térszemlélet és névanyag teljesen ukrán, nem igazán van tekintettel más földrajzi szemléletekre. A Kárpát-medence nem képezi önálló elemzés tárgyát.

Ukrajnában a nyelvtörvény a többi szomszédos államhoz hasonlóan az ukránosítás egyik legfontosabb eszköze. Alapvetően nem a magyarok, hanem a legnagyobb lélekszámú kisebbség, az oroszok ellen irányul az ukránosítási törekvés. Ennek a keleti területeken feszültségkeltő hatásai voltak és vannak.

A magyarországi földrajz érdemi szerepet játszik Ukrajna vidékföldrajzi kutatásában, valamint az ország modern tematikájú atlaszának elkészítésében. Kárpátalja tekintetében megjelenik a kettős térszemlélet.

A középiskolai oktatásban a 8. osztályban tanítják Ukrajna természeti földrajzát,¹⁸ mely minden tekintetben korszerű szemléletet, komplexitásra való törekvést tükröz. A tankönyv 240 oldal terjedelmű, már-már meghaladja a középiskolai tananyag szintjét, ennek ellenére az ország nagysága, sokszínű geológiai felépítése és tagolt természeti földrajzi részstruktúrái miatt csak nagyon általános és rövid részek utalnak a Kárpátokra, illetve a Kárpátokon túli területekre.

Az ország társadalmi, gazdasági, politikai földrajzát a 9. osztályban tanulják a diákok. A tankönyv egyik szerzője ugyanaz, mint a természeti földrajzié. Ha részleteiben megnézzük a legszélesebb körben használt, 2014-ben már sokadik kiadásban megjelentetett 288 oldalas középiskolai tankönyvet,¹⁹ akkor azt állapíthatjuk meg, hogy még egyaránt vannak hagyományosnak tekinthető „szovjet” elemei, illetve a megújulás irányába történő elmozdulások.

Az Ukrajna gazdasági és társadalmi földrajza tantárgy három nagy szerkezeti egységben (gazdasági földrajz, társadalomföldrajz, népesség) elemzi az ország struktúráit. Mindegyik tekintetben az ország teljes folyamatainak a bemutatása szerepel, így részletezésre igazán nem marad lehetőség.

Az ország földgömbi, Európán belüli helyzetét a tankönyv térképileg teljesen korrekt módon határozza meg, ez teljesen természetesnek tekinthető. Az ország közigazgatási beosztásának részletes közlése, az adminisztratív struktúrák kiemelése a független ország megismerése szempontjából fontos a diákok számára.

Az ország földrajzi meghatározása tekintetében az alapkérdés az, hogy Ukrajna Kelet-Európa avagy Közép-Európa része. (A tankönyvek egy része Kelet-, másik része Közép-Európába helyezi az országot.) E kérdéskör az „Ukrajna geopolitikai helyzete” elemzések (Pestushenko–Uvarova 2009, 11–13) éleződik ki. A tankönyv inkább Közép-Európa, az Európai Unió, semmint Oroszország, a Független Államok Közössége irányába „mozdítja el az országot”.

Magyarország az ország egyik szomszédjaként kerül inkább csak említésre, semmint elemzésre.

17 Fedinec Csilla földrajzi tankönyvelemzése az 1990-es és 2000-es évek végének teljes földrajzi tankönyvtárlományára kiterjedt. Kárpátalján és a magyar iskolákban viszont kényes kérdés a Kárpát-medence ismeretése.

18 <http://gbooks.inua/pidruchniki-dlya-klassu/fizichna-geografiya-ukrajini-8-klas-shish>

19 <http://gbooks.inua/pidruchniki-dlya-klassu/geografiya-9-klas-pestushenko.html>

Igazán kényes kérdés az ország történelmi-területi formálódásának a bemutatása (1.2.2 ábra). Az ábra alapján a diákok fő vonalaiban el tudnak igazodni az ország területi rendjének formálódása kérdéseiben, de teljes körű részletezésre nem kerül sor. Az ukrán történelmi-földrajzi szemlélet így több specifikus elemet hordoz. A Kárpátokon túli területek megjelennek ugyan a térképen, de ennek a részletesebb bemutatására sem kerül sor.

1.2.2 ábra: Ukrajna történelmi-területi régiói

Forrás: Pestushenko–Uvarova 2009, 18.

Érdekes megoldása a tankönyvnek, hogy csak az ország legfontosabb oblasztjait elemzi, a „saját oblaszt” bemutatásához, elemzéséhez csak a fő tematikai egységeket adja meg. A saját régió elemzését elősegíti a közigazgatási egységek legfontosabb adatait bemutató táblázatos melléklet.

Románia

A 19. század második felétől kezdve a román földrajz²⁰ és a középiskolai román földrajzi tankönyvek jelentős szerepet játszottak a nemzeti egység és az államegység megkonstruálásában (Egresi 2012). A román oktatási hagyományban ez a folyamat nem szakadt meg lényegében, a földrajzoktatás nemzeti karaktere kiemelkedő maradt folyamatosan.

A román rendszerváltásban az egész romániai (román, magyar, német) földrajztudomány részt vett, s a tudomány maga is rendszerváltásra kényszerült. Az alapvető intéz-

20 A román földrajzoktatás térszemléletéről további elemzések olvashatók kötetünk III. fejezetében, a Románia belső tagolódásáról szóló alfejezetben.

mények (Román Tudományos Akadémiai Földrajzi Intézete, egyetemi földrajzi intézetek és tanszékek) adva voltak. Erdélyt és a Kárpát-medencét illetően a romániai magyar földrajzi kutatások váltak egyértelművé (vállalva a Kárpát-medence egységét), míg a román kutatásokban inkább az államegység bizonyítása maradt meghatározó.

Ugyanakkor a román tudományos és politikai elit körében egyre inkább polgárjogot nyert a Kárpát-medence mint egész (Stefan 2009). Az egyetemi kutatások (különösen Kolozsvár, Nagyvárad, Temesvár, Arad) jelentős mértékben érintik Erdély, és az Alföld földrajzi problematikáját, valamint a határokon átnyúló kapcsolatokat. Az egyetemi oktatás azért lényeges kérdés, mert a földrajzi képzésben részesülő egyetemi hallgatók száma az 1990. évi 400 főről 2010-re 20 ezer főre nőtt (lanos, I. szerint).

A romániai földrajzi kutatásnak és oktatásnak egyre erősebb lábakon álló része a magyar nyelvű földrajzi tevékenység. A romániai magyar kutatások és publikációk egyrészt a magyar térszemléletet viszik tovább, másrészt, különösen az alkalmazott és fejlesztési kutatások során a román szemlélet keretei között is dolgoznak.

Ha a témánk szempontjából tekintünk át két, ma is a 8. osztályban használt, Románia földrajzát elemző tankönyvet (Mandrut 2008, Negut et al. 2014) akkor azt állapíthatjuk meg, hogy mindkettő megfelel technikai tekintetben a legszigorúbb európai elvárásoknak is.

A „carpato-danubiano-pontic” meghatározással az ország földrajzi helyzetét „nevesítik” Európán belül. A Nyugatromán-alföld bemutatásakor az egyik tankönyvben (Mandrut 2008) megjelenik a „Campia Panonica (sau Campia Ungara) (Mandrut 2008, 26) kategória.

Mandrut az I. fejezetben Románia földrajzi helyzetét először a világ térképén mutatja be áttekintő jelleggel topográfiailag, majd lényegesen nagyobb részletzettséggel Európán belüli pozícióit szemlélteti (1.2.3 ábra).

A Negut és szerzőtársai által írt tankönyv nagyon részletes természeti földrajzi ismereteket ad. Természeti földrajzi tekintetben (II. fejezet) Románia meghatározó földrajzi tengelye a Kárpátok, s e mellett a Duna és a Fekete-tenger játszik kiemelkedő szerepet az ország elhatárolásában (1.2.4 ábra). A természeti földrajzi sajátosságokon kívül Romániát történelmi szálak fűzik a Balkán-félszigethez.

A klíma elemzése során bemutatják, hogy Románia klímáját minden európai (északi, nyugati, déli, keleti) klímahatás érinti. A klíma bemutatása során jelenik meg a legtöbb európai nagyrégió említése.

A vízrajzi viszonyok elemzésekor megjelenik a Duna-medence egésze, s az, hogy az ország a Fekete-tenger vízgyűjtőjébe tartozik.

A növény- és állatvilág, valamint a talajok bemutatásakor érzékeltetik azt, hogy minden európai hatás megjelenik hosszabb távon Romániában.

A tankönyv III. nagy részét az ember- és gazdasági földrajz képezi. A dákoromán folytonosság megközelítése alapján mutatják be a népesség történeti alakulását, a demográfiai folyamatokat a mai országterületre átszámítva kezelik.

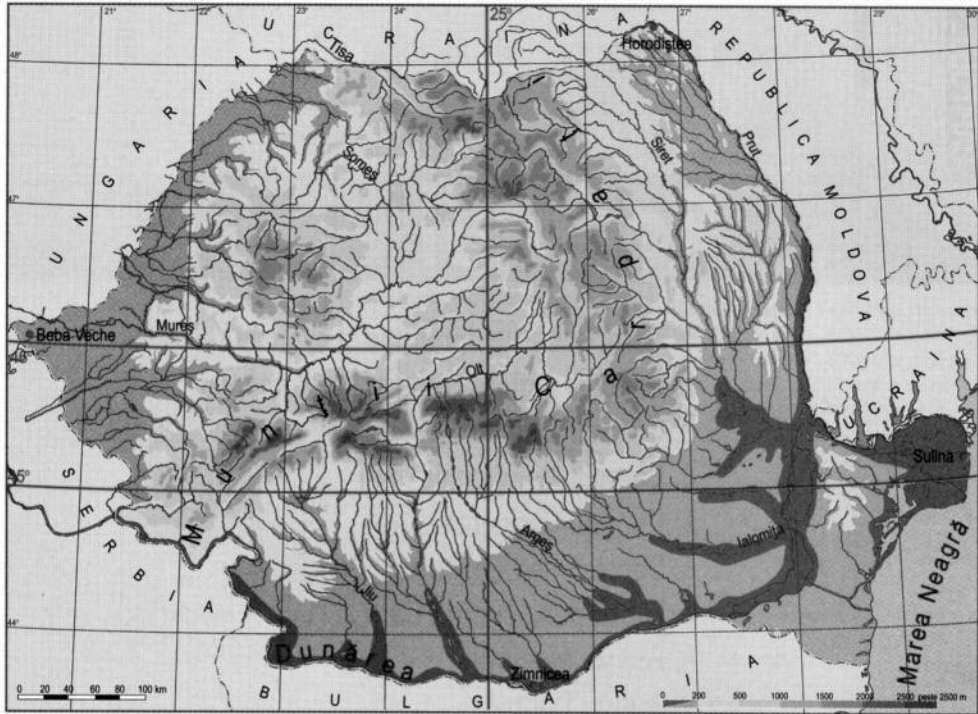
A IV. fejezet összegzi Románia helyzetét Európában és a világban. Európán belül három geoökonómiai tengelyt határoz meg (kelet-nyugat tengely, tengeri tengely, belső folyóvízi tengely) s megállapítja, hogy mindhárom érinti Romániát.

Az V. fejezet a belső regionális sajátosságokat szintetizálja.

A tankönyvek térszemlélete kikényszerítetten román, a földrajzi nevezéktan is román. A 2015. évi érettségi vizsgák földrajzi anyagát összefoglaló kötet is teljes egészében

„román szemléleti alapokon áll”. A kezdő ábrája a tekintetben érdekes, hogy Románia Közép-Európa része (1.2.5 ábra).

1.2.3 ábra: Románia domborzata, földrajzi koordinátái, határai, pozíciója a világon és Európában

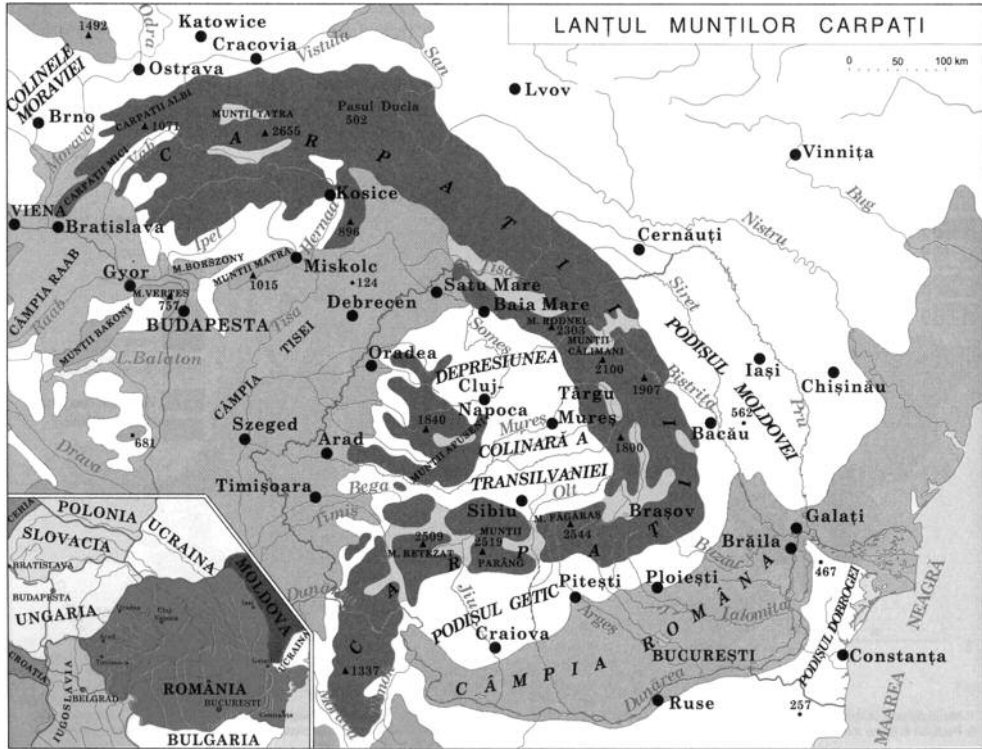

Forrás: Mandrut 2008, 5.

A romániai oktatás és a magyar–román oktatási kapcsolatok szempontjából nagyon fontos kezdeményezésnek kell minősítenünk a kétnyelvű iskolai atlasz megjelentetését (Cartographia, Cluj-Napoca 2014). Az atlasz a romániai iskolák számára készült, így érthető, hogy román, illetve Románia-centrikus. Az „Európa domborzata és bányászata” térképlapon (pp. 14–15) nem jelenik meg a Kárpát-medence felírás, csak az Alföld. A „Földtani szerkezet” melléktérképen (p. 14) az Alpok–Kárpátok–Dinaridák ölelésében a „Pannóniai-medence helyezkedik el.

Magyarország és Románia teljes területükkel a „Közép-Európa és a szomszédos területek” (pp. 24–25) szerepel. Az „Appennini- és Balkán-félsziget” lapon (pp. 26–27) nem szerepel sem Magyarország, sem pedig Románia teljes területével.

1.2.4 ábra: Románia meghatározó tengelye a Kárpátok

Forrás: Negut et al. 2014, 8.

Szerbia

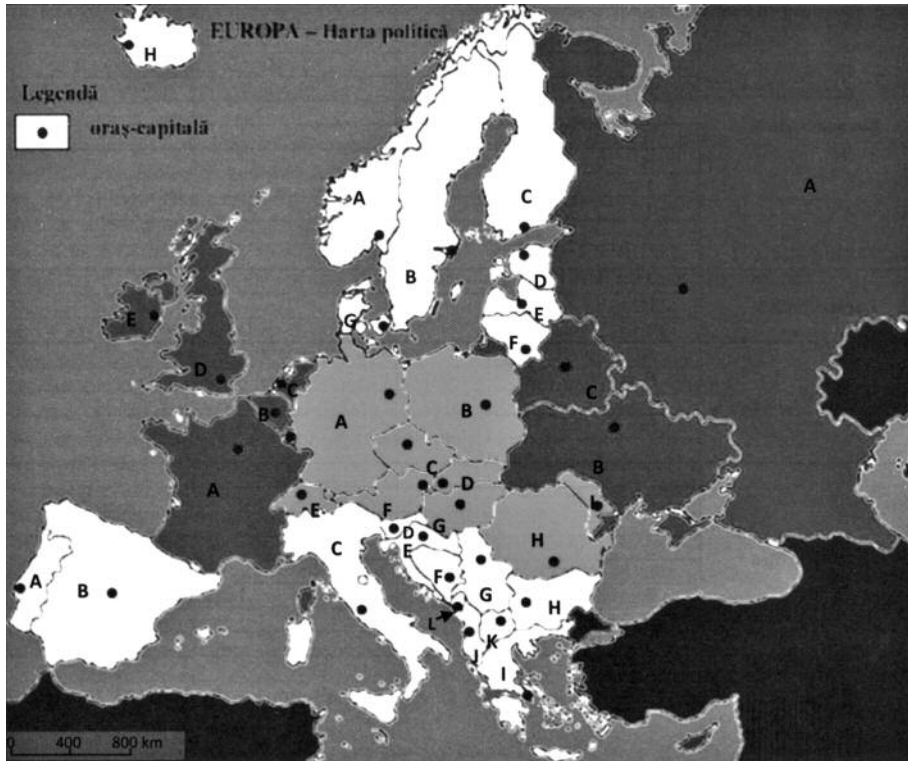
A jugoszláv és a szerb földrajzban többféle tendencia bontakozott ki az 1980-as évektől kezdve. Egyrészt erős maradt a Jugoszláviára mint közös délszláv államra való koncentráció, de Jovan Cvijić Balkán kötetének ismételt kiadásai a balkániság vállalását is jelezték. (A vajdasági magyar fiatal regionalisták is szükségét érezték annak, hogy magyar fordításban is megjelentessék a teljes kötetet [Cvijić 2009].)

Jugoszlávia szétesése eltérő folyamatokat váltott ki a korábbi tagállamokban. Szerbiát leszámítva minden korábbi tagállam sikerként élte és éli meg az önállóvá válást. A szerb társadalom egésze nem dolgozta fel még a szétesés traumáját, illetve nagyon eltérő narratívák vannak a folyamat lényegét, összetevőit illetően. A szerb tudományos és oktatási elitnek nincs igazi sikerélménye az önálló Szerbia megteremtése okán.

Jugoszlávia szétesése után a szerb földrajzban vált a leginkább a „volt Jugoszlávia” az egyik domináns kutatási területté. Részben a tényleges szomszédság kutatását jelenti, részben pedig a szerbek szállásterületi elemzésének is az egyik kerete.

Hatalmas lépésnek tekinthető, hogy 2002-ben a Száva mentén érdekelt négy jugoszláv utódállam (Szlovénia, Horvátország, Bosznia és Hercegovina, Szerbia) megkötötte a „Száva-medence” egyezményt, melyben közös szemlélet alapján megfogalmazták, hogy a Száva-medence a Duna-medence része, s ezen a bázison rendezik az együttműködésüket a továbbiakban. (Hogy ne legyen vita, hogy milyen délszláv nyelven mi mit jelent, angolul fogadták el a jegyzőkönyvet.)

1.2.5 ábra: Románia elhelyezése Európában a 2015-ben érettségizők számára

Forrás: Abrudan–Bulgarean 2014, 11.

A szerb földrajz történetileg ismerte, a rendszerváltás után is „kezelte” mind a szerb, mind pedig az angol nyelvű publikációkban a „Pannonian Basin” és a „Pannonian Plain” kategóriákat. A pontos lehatárolás szerint a „Panonska nizina” az ország területéből 24 450 km² részt foglal el (27,6%-át fedi le), így a térfogalmat szinte természetes módon alkalmazták az ország fizikai földrajzi jellemzőinek leírásakor. A térfogalom elsődlegesen a Vajdaság elemzésekor jelent meg állandó jelleggel.

A szerb térszemléletben nem fogadták és nem fogadják el a „Délvidék” megnevezést, csak a magyarok és a magyar politikai elit használja a kategóriát. Legalább kétféle térszemlélet él így egymás mellett az országban, különösen a Vajdaságban. A dominánsnak a szerb térszemlélet tekinthető.

A szerbiai földrajzi publikációk között a Kárpát-medence tekintetében az egyik leginkább figyelemre méltó kiadvány az Újvidéki Egyetem Földrajzi Intézete által kiadott „Geographica Pannonica”, mely magát nemzetközi tudományos folyóiratként fogalmazza meg, s e belső célkitűzésnek meg is felel. Ebben a felfogásban az egész Alföld Pannónia része.

A fogalmak korszakkötött alakulásához jó példa a Zomborban működő „Dunatáj Egyesület”. A Dunatáj civil szervezet a Nyugat-Bácska régiót tekinti működési terepének (ez számkukra a Dunatáj). A szervezet jelen van a nemzetközi és magyar kommunikációs térben.²¹

²¹ <http://dunataj.eu/main/index.php>

A gimnáziumok 3. osztálya számára kiadott tankönyv I. egysége (Bevezetés) a Balkán-félszigetet bemutató úrfelvétellel indul. A diákok számára megfogalmazza a tankönyv, hogy a térségben a „balkanizáció” és az „europaizáció” együttes folyamatai érvényesültek a közelmúltban. A Balkán-félsziget északi határa nagyjából a Trieszt–Ogyessza 1300 km hosszú vonal. Szerbia helyzeténél fogva a Nyugat-Balkán egyik kulcskérdését képezi. A „Balkán” kifejezés nem jelentett pozitív tartalmat. A Balkán-félsziget mintegy 505 ezer km² területén mintegy 45 millió ember él ma (p. 5).

A tankönyv szerb értelmezésben röviden összefoglalja a volt Jugoszlávia létrejöttének, fennállásának és szétesésének történetét. (Önálló ábrán szemlélteti a szétvált részeket.) A tankönyv a volt Jugoszlávia tagköztársaságait, valamint Albániát, Bulgáriát, Görögországot, Romániát és Törökország európai részét sorolja a Balkánhoz, illetve a Balkán-félszigethez vagy Délkelet-Európához. Koszovót Szerbia részeként kezeli minden tekintetben.

A II. nagy szerkezeti egység az ország földrajzi helyzetét elemzi, abszolút (földgömbi meghatározottság) és relatív helyzet tekintetében. Olyan táblázat jelenik meg a könyvben (p. 12), amely a kétféle helyzet szinte minden lehetséges elemét megjeleníti.

Természetföldrajzi szempontból az ország területének 75,6%-át a Balkán-félszigethez, 24,4%-át pedig a Pannon-medencéhez sorolja (p. 12). A relatív földrajzi helyzetet a maga sokszínűségében mutatja be a tankönyv, kiemelve a kedvező és a kevésbé kedvező elemeket. Belgrád, az ország fővárosa, a Balkán kapujaként fogalmazódik meg (1.2.6 ábra). Végül az európai közlekedési korridorok rendszerében szemlélteti az ország pozícióját.

A tankönyv az ország államhatárait és szomszédsági környezetében elfoglalt nagyságpozícióját adatokkal mutatja be. A relatíve kis területű országnak 8 szomszédja van, az államhatárok hossza 2358,3 km. Koszovó e tekintetben is Szerbia részeként jelenik meg.

Az „ágazati részek” (IV–V.) gazdagon illusztrált módon elemzik az ország különböző részstruktúráit. A valós, a társadalmat izgató problémák (pl. a népességszám csökkenése, a népesség előregedése stb.) megjelennek a tankönyvben. A középiskolás diákok a legtöbb tekintetben (különösen ha a mellékelt térképeket, ábrákat és a táblázatokat önállóan is tanulmányozzák) megismerkedhetnek az ország helyzetével.

A VI. nagy szerkezeti egység az ország 7 földrajzi, történeti régióját (jellemzi, nagyjából azonos szerkezetet követve, a sajátosságokat kiemelve. Ezek a régiók nem esnek egybe sem a közigazgatási, sem pedig a NUTS-rendszer statisztikai tagolásával. A regionális jellemzésben önálló egységként jelenik meg Koszovó, természetesen szerb szempontból értékelve a tartomány történeti folyamatait, belső sajátosságait.

Az általános iskolák számára kiadott tankönyvben az ország tájainak lehatárolása némileg eltér a gimnáziumi tankönyvétől (1.2.7 ábra). Ezzel együtt a tájak megismerési lehetősége adott a diákok számára.

A tankönyv utolsó egysége a szerbek és a volt Jugoszlávia utódállamainak és a szerb diaszpórának a kérdéskörét elemzi. Különösen a horvát–szerb kérdés tárgyalása kap teret, s az, hogy a szerbek száma és aránya 1971-től (akkor 626 985 szerb élt ott, arányuk 15% volt) fokozatosan csökkent Horvátországban. Az 1991. évi konfliktus kezdete kor még 580 ezer, majd 2002-ben már csak 199 ezer szerb élt az új országban.

Minden más utódállamban, ha nem is ilyen mértékben, de 1991 után csökkent a szerbek száma és aránya. Nem jelenik meg a tankönyvben direkt módon, hogy üldözték volna a szerbeket, de a diákok könnyen levonhatják ezt a következtetést.

A diaszpóra jelentőségét azzal fogalmazza meg a tankönyv, hogy 2000 után mintegy 1,5 millió szerb él a nyugati világban (Nyugat-Európa, USA, Kanada, Ausztrália), s kb. 2 millió Jugoszlávia utódállamaiban. A diaszpóra a mai szerb társadalom számára feladatokat jelent, hogyan tudják segíteni az identitás megőrzését.

1.2.6 ábra: Szerbia földrajzi helyzetének alapstruktúrája

Forrás: Gricic et al. 2011, 11.

1.2.7 ábra: Szerbia természeti tájai

Forrás: Stamenkovic-Gataric 2013, 14.

Horvátország

Horvátország Jugoszlávia tagköztársaságaként önálló felsőoktatási és kutatási intézményhálózattal rendelkezett. A függetlenné váláskor megerősödött minden „nemzeti tudomány”, így a földrajz pozíciója is. A Horvát Földrajzi Társaság és a Zágrábi Egyetem Földrajzi Intézete képezi a nemzeti szintű földrajzi intézményrendszert, illetve földrajzi kutatóbázist. A zágrábi mellett a többi egyetem földrajzi intézete inkább regionális jellegű kutatásokra szakosodott.

A függetlenség elnyerésének körülményei szinte determinálták azt, hogy a horvát földrajzon belül a politikai földrajz, a geopolitika és a katonai földrajz lényegesen erősebb vonásokkal és tartalommal jelent meg, mint a többi államban.

A horvát földrajzban, országszemléletben, statisztikai területformálásban stb. megjelenik a „Pannon-medence” (Panonska nizina), a Pannon régió (Panonska regija), illetve az ország egy részének (Panonska Hrvatska) a medence területéhez való tartozása. (A horvát földrajz nem használja semmilyen formában a Kárpát-medence fogalmát.)

A Horvát Földrajzi Társaság évente kétszer megjelenő folyóirata (Hrvatski Geografski Glasnik) tekinthető az ország vezető szakmai folyóiratának. A földrajztudomány minden részterületéről jelennek meg elemzések a folyóiratban.

A középiskolai földrajzi tankönyvek egyik szükségyszerű és alapvető feladata az ország térszerkezeti elhelyezése Európán belül. Az 1991 után megjelent horvát földrajzi tankönyvek (elemi és középiskolaiak egyaránt) általában Közép-Európa és Dél-Európa közötti oszottságot emelik ki, de egyértelműen visszautasítják, hogy az ország a Balkánhoz tartozna.²²

Horvátország esetében a Horvát Nemzeti Oktatási Standard (HNOS) lényegében a poroszos, jugoszláv utat követte a rendszerváltás és a függetlenség teljes elérése után. Csak korlátozott lehetőségeket adott az iskoláknak, a tanároknak és a gyerekeknek is a tankönyvek tekintetében.

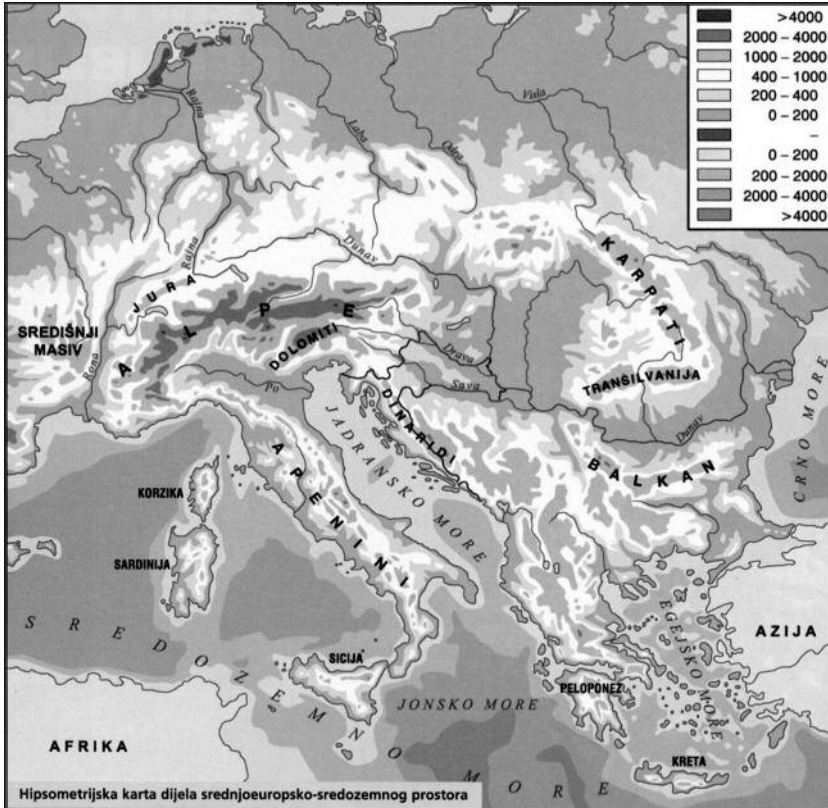
A gimnáziumok 4. osztálya számára kiadott földrajzi tankönyv (Jukopila et al. 2009) az ország természeti földrajzi fekvését európai kontextusban mutatja be (1.2.8 ábra). Az ország nagytérségi fekvése sok tekintetben érezteti hatását az ország geopolitikai helyzetének a meghatározására is (1.2.9 ábra).

A földrajzi oktatás fontos szerepet kapott a nemzetállam építésében, a horvát területek részletes megismerésében.

---

22 A horvát történeti és földrajzi tankönyveket (17 különböző évben, különböző szerzők által írt tankönyvet) elemezve Koren, S, arra a következtetésre jutott, hogy Horvátország egyre világosabban nyugati meghatározottságot ölt a gyerekek számára. Ebben az uniós csatlakozás csak további megerősítést hozott.

1.2.8 ábra: Horvátország földrajzi fekvése

Forrás: Jukopila et al. 2009, 10.

1.2.9 ábra: Horvátország geopolitikai fekvése

Forrás: Jukopila et al. 2009, 16.

Szlovénia

Szlovénia földrajzi kutatásában kiemelkedő szerepe van a Szlovén Tudományos és Művészeti Akadémia Anton Melnyik Földrajzi Intézetének, valamint az egyetemek, különösen a Ljubljana-i Egyetem földrajzi tanszékeinek. Az *Acta Geographica Slovenica*, valamint a „Geografski Vestnik” és a „DELA” képviseli a legmagasabb szinten a szlovén földrajzot.

Szlovénia állami hovatartozása a 20. században többször és alapvetően módosult. A tartomány 1918 előtt Ausztria gyengén fejlett határterülete, majd a két világháború között Jugoszlávia fejlett nyugati határterülete volt. Jugoszlávia szétesése után 1941–1945 között „eltűnt”, Németország, Olaszország és Magyarország felosztotta történeti alapon a szlovén szállásterületet. 1945-ben az új, föderatív Jugoszlávia legfejlettebb nyugati tagköztársasága volt. Az 1991-ben függetlenné vált Szlovénia alapvetően új geopolitikai helyzetbe került. Lényegében a függetlenné válástól kezdve tudományos és társadalmi vita folyt az ország geopolitikai helyzetének új meghatározásáról.²³

Az országot a Nemzetközi Földrajzi Unió (IGU) 30. kongresszusán 2004-ben bemutató összeállítás²⁴ felvázolta a szlovén földrajz fejlődését a kezdetektől, kiemelve a Slovenska Matica szerepét a földrajzi ismeretek terjesztésében, a szlovén szállásterületek térképezésében és megismertetésében.

A középiskolai földrajzi oktatás Európa-szemlélete szerint (Senegacnik et al. 2012) Szlovénia még Közép-Európa része, de Horvátország és a többi jugoszláv utódállam Romániával együtt Délkelet-Európához tartozik. Ukrajna földrajzi helye Kelet-Európában van.

Szlovénia földrajzi felfogása a horváthoz áll közel. A szlovén földrajz alkalmazza a „Panonska Slovenija”, a „Panonska nižina” térkategóriát, de nem vesz tudomást a „Kárpát-medencé”-ről. A középiskolai atlaszok és földrajzi tankönyvek elsősorban az ország sokszínűségét, több nagy európai régiót érintő, illetve összekapcsoló szerepét emelik ki.

Szlovéniában a függetlenné válás után nem rögtön következtek be alapvető változások, hiszen a volt Jugoszláviában az oktatás jelentős részben tagállami hatáskör volt. A szlovén földrajz elsősorban a tagállamra koncentrált.

A földrajz a 2000-es években önálló tantárgy maradt a reformok után is. A kilencéves kötelező képzésben a földrajzot elsősorban a 6. és a 9. osztályokban tanítják. A szlovén földrajzi oktatásban is az általánostól a specifikus felé való haladás a meghatározó, de az ország sajátosságainak megjelenítése minden vonatkozásban fontos. A példák között mindig megjelenik Szlovénia esete, földrajzi objektuma stb.

---

23 Bufon, M. úgy fogalmaz 2003-ban, hogy 1991-ben Szlovénia a balkáni orientációból (sohasem tartották a szlovének magukat balkáni országnak) elindult Közép- és Nyugat-Európa felé. Az EU tagság (2004) új lehetőségeket hordoz az ország számára. Több megközelítés szerint Szlovénia nem bírja a versenyt az európai magterületekkel, így kapcsolatrendszerében „mintegy visszafordul Balkán felé”.

24 Adamič, M. O. 2004: Slovenia: a geographical overview.

1.2.10 ábra: Szlovénia helyzete a mai és a korábbi megosztott Európában

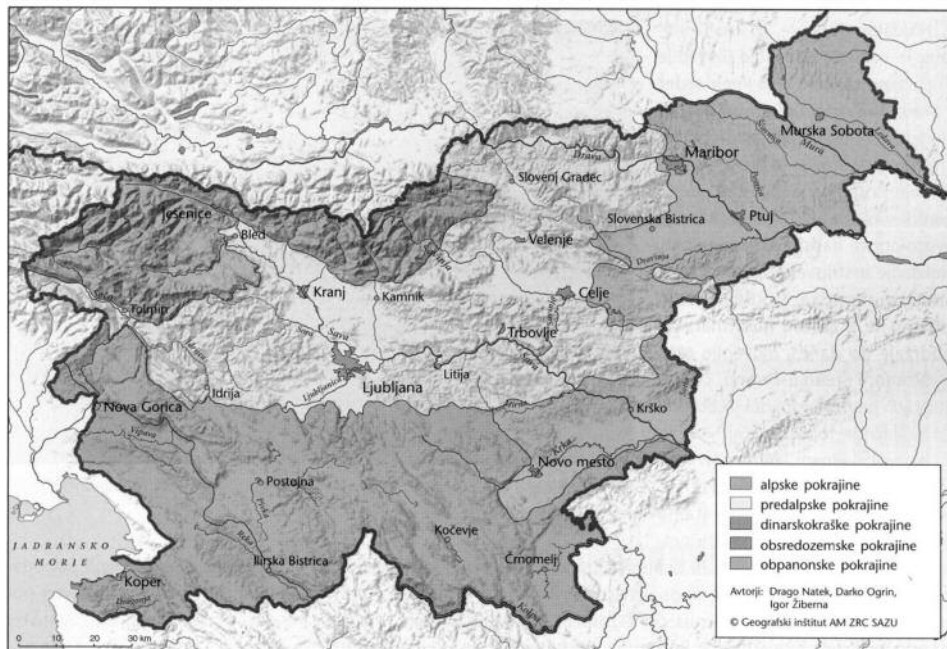

Forrás: Senegacnik et al. 2012, 9.

Forrás: Senegacnik 2013, 9.

1.2.11 ábra: Szlovénia belső földrajzi tagozódása

Naravna členitev slovenskega ozemlja na pet makroregij: Alpske, Predalpske, Dinarskokraške, Obsredozemske in Obpanonske pokrajine

Forrás: Senegacnik 2013, 9.

Ausztria

Ausztria²⁵ részben kívülállóként, részben pedig „előkelő idegenként” tekintett a kis szomszédos országok számára oly fontos térszemléleti, térközösség-vállalási vitákra. Ausztria önmagát leginkább közép-európai (néha délközép-európai), valamint alpesi országgként határozza meg, lényegében folyamatosan. A Duna-medence még hangsúlyosan jelent meg az ország hovatartozásának részletesebb elemzésekor, már csak a zenei párhuzamok miatt is. Kiegészítő, periférikus jelleggel foglalkoznak a Bécsi-medence és a szomszédos területek elhatárolásával. Dunai szemléletben a Közép-Duna-medence Hainburgtól keletre kezdődik. Erdemben csak a magyarok német nyelvű publikációiban jelenik meg a Kárpát-medence az osztrákok számára.

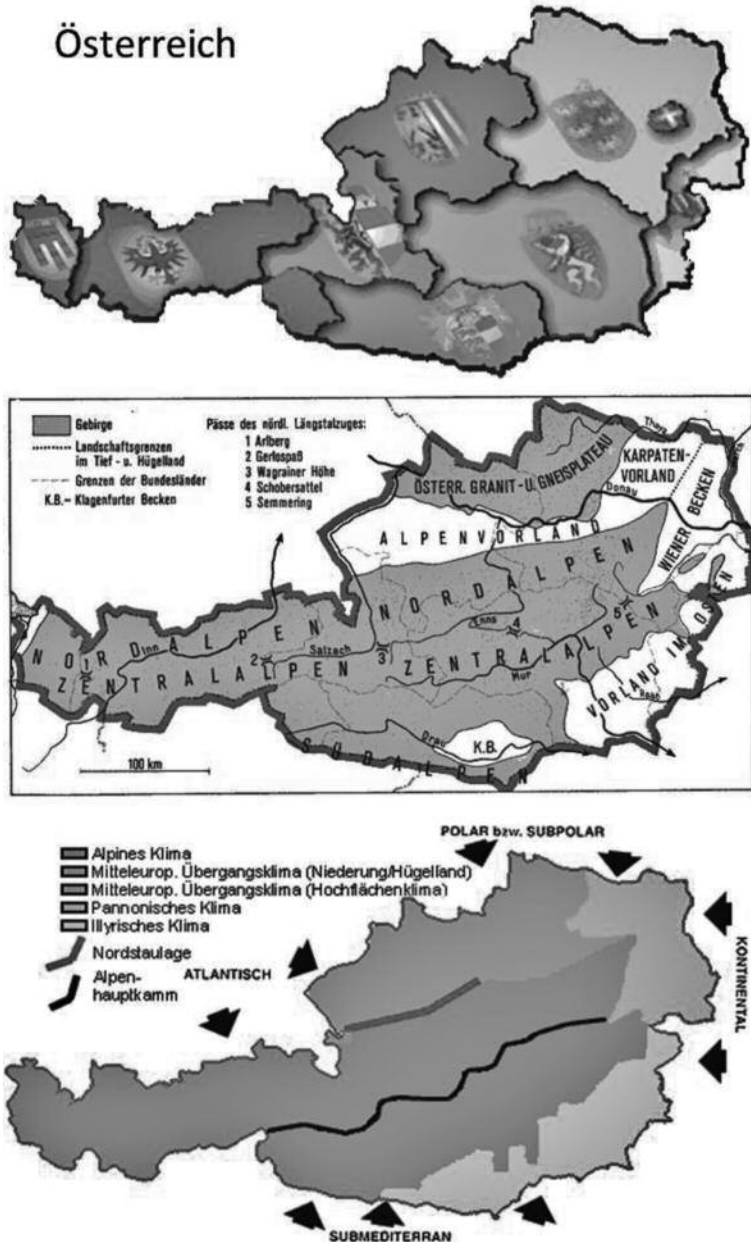
A rendszerváltások időszakában Ausztria politikai földrajzi környezete, illetve szomszédsága jelentősen megváltozott, az európai uniós csatlakozással (1995) az ország saját pozícióját is alapvetően újrendezte.

Bár a 2008-ban kezdődött gazdasági válság elhúzódása miatt felszámolták az 1957-ben (lényegesen nehezebb gazdasági helyzetben) létrehozott Délkelet-Európa Intézetet, a nagy térség, s benne a Kárpát-medence országai, fontos kutatási területként megmaradtak.

²⁵ Az osztrák földrajzoktatás térszemléletéről további elemzések olvashatók kötetünk III. fejezetében, az Ausztria belső tagolódásáról szóló alfejezetben.

Az osztrákok az Alpok kutatásában kiemelkedő szerepet játszanak. Nem csak a kutatásokban, hanem az alpesi együttműködésben, az Alpok környezeti állapotának védelmében is. Számukra a turizmus miatt ez alapvető gazdasági érdek is, nem csak tudományos feladatvállalás.

1.2.12 ábra: Aaptérképek az osztrák földrajzi érettségéhez

Forrás: www.schule.at.

Ausztriában a középiskolai földrajzi oktatás hagyományosan erős volt, s ezt a karakterét a kétpólusú világ összeomlása után is megőrizte. Az elemi oktatás négy éve után (Volksschule) a diákok alapvetően két típusú középiskolában (Hauptschule, Gymnasium) folytatták tanulmányaikat, öt éven keresztül (Steiner 2011). Ausztriában a középiskolákban a „Földrajz és gazdaság” keretében tanítják a földrajzot, de természettudományi diszciplínának számít.

Az oktatás az általános kérdések, struktúrák, terek felől halad a speciális felé. illetve az oktatás egyik végcélja Ausztria szinte minden vonatkozásra való tekintettel történő megismertetése. A gimnáziumok 3. osztályában a fő téma Ausztria.

A központi célkitűzések, illetve elvárások sok tekintetben meghatározzák a földrajzi oktatás célrendszerét. Az oktatásnak fontos célkitűzése, hogy a diákok magabiztosan használják a földrajzi térképeket, el tudjanak igazodni a földrajzi térben és az országon belül. A sokszínűség megértése, a toleranciára való oktatás kiemelt szerepet kap.

A középiskolák 3. osztályában az általános földrajzi ismeretek (természeti, társadalmi) mellett részletekbe menően kitérnek a tananyagok Ausztria geológiai felépítésére, a nagy geológiai szerkezetek, elsősorban az Alpok megismertetésére, Ausztria tájai megjelennek az oktatási anyagokban, a természeti struktúrák teljes „ágazati” elemzésével összekapcsolva.